

REVITALIZACIJA DVORCA BEZEREDI-DUNDERSKI U ČELAREVU U DVORAC 21. VEKA**REVITALIZATION OF THE BEZEREDI-DUNDJERSKI CASTLE IN CELAREVO INTO A CASTLE OF THE 21ST CENTURY**

Milica Milošević, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad*

Oblast – ARHITEKTURA

Kratak sadržaj – *Projekat se bavi revitalizacijom dvorca Dunderski u Čelarevu, dizanjem svesti o značaju kulturnog nasleđa i doprinošenju očuvanju ovakvih objekata. Objekat dvorca se zadržava u svom prvobitnom obliku, uz restauraciju, dok se pored njega formira novi iste volumetrije, ali u modernom duhu. Cilj projekta je vraćanje u život starih i značajnih objekata, ali i povezivanje istih sa modernim vremenom i potrebama koje ono nosi. U skladu sa novim potrebama koje današnje društvo ima, formiraju se novi sadržaji, prilagođeni različitim kategorijama korisnika.*

Gljučne reči: *Revitalizacija, dvorac budućnosti, arhitektura budućnosti, dvorac Dunderski*

Abstract – *The project deals with revitalization Dunderski Castle in Čelarevo, raising awareness of the importance of cultural heritage and contributing to the preservation of such objects. The building of the castle is kept in its original form, with restoration, while a new one of the same volume but in a modern spirit is formed next to it. The goal of the project is to bring old and significant buildings back to life, but also to connect them with modern times and the needs that it brings. In accordance with the new needs of today's society, new contents are created, adapted to different categories of users.*

Keywords: *Revitalization, castle of the future, architecture of the future, Dunderski castle*

1. UVOD

Zakonima koji su regulisali oblast zaštite kulturnih dobara, kao i čitavim državnim i društvenim uređenjem, koje je bilo dominantno u Jugoslaviji od Drugog svetskog rata do danas, stvoreno je opšte prihvaćeno mišljenje da je njihova zaštita ekskluzivno pravo i obaveza države i stručnjaka.

Verovalo se da se samim činom proglašenja nekog dobra nepokretnim ili pokretnim kulturnim dobrom briga o njemu i njegovo korišćenje prepuštaju državi i stručnjacima [1].

Zašto je očuvanje istorije važno? Pre svega, istorijski objekti su svedoci prošlog vremena, čuvajući priče i tradiciju.

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bio dr Dejan Ečet.

Oni čine deo identiteta i nasleđa naroda. Međutim, očuvanje istorijskih objekata ne znači samo konzerviranje prošlih vrednosti, već i prilagođavanje njihovih funkcija savremenim potrebama. Moderna arhitektura igra ključnu ulogu u ovom procesu. Primenom novih saznanja o konstrukciji i materijalima, arhitekte mogu transformisati stare zgrade u funkcionalne, energetske, efikasne, i estetski privlačne objekte. Interaktivnost arhitekture odnosi se prevashodno na odnos između arhitektonskog objekta i korisnika, komunikaciju koju međusobno uspostavljaju, kao i odnos između arhitekture i njenog okruženja. Ona podrazumeva kapacitet određenog objekta da prihvati afektacije sila iz okruženja, ali i da promeni stanje svojih unutrašnjih sila pod ovim uticajima [2].

2. TEORIJSKI OBUHVAT ISTRAŽIVANJA

U teorijskom delu istraživanja fokus je na dvorcu Dunderski u Čelarevu i njegovu istoriju. Kao i na istraživanje budućnosti arhitekture i kako bi ona mogla da utiče na razvoj i očuvanje nasleđa u Srbiji.

2.1. Dvorac Bezeredi-Dunderski, Čelarevo

Jedan od dvoraca koji je neodvojivo povezan sa srpskom književnošću jeste dvorac porodice Dunderski u Čelarevu. Kada je nastao, niti je bio poznat pod imenom najbogatije vojvođanske porodice, niti se selo tako zvalo. Tada je to bio Čib, u kome je Dunderski osnovao čuvenu pivaru. A prethodno se i dvorac zvao Bezeredi, po prethodnom vlasniku.

Slika 1. *Dvorac Bezeredi-Dunderski, Čelarevo*

Od Bezeredija dvorac kupuje Lazar Dunderski, i u priču se upliće i poezija. Dunderski dolazi u posed dvorca 1882. (slika 1) i ovo mu je bio tek jedan od dvoraca – imao ih je

u Kulpinu, Krivaji kod Starog Bečeja, i Hajdućici. Ali, ovaj dvorac je bio blizu njegove fabrike piva i blizu Novog Sada, te je često ovde boravio sa svojom porodicom i sa svojom prelepom ženom Sofijom primao ugledne goste. Tu su često dolazili Jovan Jovanović Zmaj, Laza Kostić, Paja Jovanović, Đorđe Popović Daničar, Jovan Bošković, Deže Kostolanji, Šandor Brodi, Šandor Hunjadi, Uroš Predić, Stevan Todorović i drugi [3].

2.2. Trenutno stanje dvorca u Čelarevu

Veći dvorac je sličnog rešenja osnove i unutrašnjeg rasporeda prostorija dvorcu Stratimirovića u Kulpinu (sagrađenog nešto ranije, a koji takođe preuzimaju Dunderški krajem XIX veka). Ostvaren je u sličnoj prostornoj i stilskoj koncepciji, simetrične kompozicije u uzdužnoj i poprečnoj osi i karakterističnog je gabarita: u pravougaonu osnovu uklopljena su dva napredna krila zgrade, međusobno vezana užim hodnikom. Na glavnoj užoj fasadi je portik sa timpanonom. Do portika se dolazi rampom i stepeništem.

Na suprotnoj strani je terasa prema vrtu. Preko portika se ulazi u raskošnije ukrašeno predvorje koje odvodi u prijemnu dvoranu okrenutu vrtu. Odeljena je od susednih odaja stubovima, nekaneliranim, sa korintskim kapitelima, između kojih su zastakljena vrata, sa polu-rozetama između kapitela. Dorski portik je u odgovarajućem modulu klasicističke arhitekture. Stilske odlike epohe i dekorativne detalje na fasadama čine još balusteri pod prozorima, prozorski frontovi u vidu profilisane grede na kosolama u obliku volute, niše završene arhivoltama uz glavni ulaz, plastika i profilacija podkrovnog venca.

Reljefna štuko-dekoracija bočnih zidova i plafona glavnog predvorja, takođe je komponovana iz elemenata klasicističke ornamentike, a slikom Samarkand, na zidu, autora Ferenc Ajenhuta iz 1899. godine, obogaćen je izgled enterijera u vreme restauracije, krajem veka. Arhitektonsko-pejzažna celina tipična je slika prostornog rešenja i zamisli projektanta, kao i stila epohe, zavisna od materijalnog stanja vlasnika i njegovog društvenog statusa. Izabran je pogodan položaj objekta i pogodne insolacije, orijentisan prema vrtnoj panorami [4].

3. DVORAC BUDUĆNOSTI

Koncepcijska pretpostavka o arhitekturi kao infrastrukturi formulisana je kao mogućnost za razumevanje arhitektonskog objekta kao prostora odvijanja procesa koji podrazumeva promenljivost daleko zastupljenijoj i uobičajenoj strategiji definisanja objekta arhitekture kao proizvoda. U tom kontekstu, preispitivanjem i ponovnim promišljanjem projektantskog delovanja, otvara se i pitanje arhitektonskih tipologija i njihove evolucije, što pruža mogućnost za redefinisavanje nivoa njihove svrsishodnosti u savremenom arhitektonskom diskursu. Pitanje trajanja (duration) može se smatrati kriterijumom koji konstituiše arhitektonsku teoriju i praksu. Vitruvijevo (Vitruvius) načelo firmitas suštinski se temelji na ideji o trajnosti jednom izgrađenog objekta [5]. Dvorac budućnosti u 21. veku evoluirao kako bi se prilagodio savremenim potrebama i tehnološkim inovacijama. Šta zapravo predstavlja dvorac budućnosti? Svako bi mogao da definiše šta za njega predstavlja dvorac budućnosti. U

radu su izvojeni ključni termini za formiranje dvorca budućnosti, koji bi mogli da se primene na različitim poljima i idejama. Projekat se zasniva na sledećim principima: održivost, tehnologija materijala, funkcionalnost, estetika i tradicija, pejzažna arhitektura, održavanje i restauracija.

3.1. Novi život u starim objektima

Da li i kako treba rekonstruisati istorijske katedrale, crkve, sinagoge, džamije i druge verske objekte ponovo je aktuelno nakon požara koji je uništio Notr Dam u Parizu i rata u Ukrajini koji je u toku. Istovremeno, sve je veća debata o tome kako bi ova rekonstrukcija trebalo da se odvija, a najupečatljiviji primer je Notre Dame u Parizu. Aktuelne polemike oko rekonstrukcije koje se, između ostalih, vode u Parizu i Potsdamu, mogu se sažeti kao sukob između funkcionalnosti i konotacije kao bogomolje, sukob izmene postojećeg stanja usled nameravane rekonstrukcije istorijskog stanja i način na koji se ova rekonstrukcija vrši. Pristup problemu zašto i kako obnoviti porušenu crkvu promenio se u savremenoj Evropi, kroz političke i verske promene i kroz promenjeno shvatanje metodologije restauracije. Gledajući van nacionalnih granica, ova konferencija ima za cilj da dođe do boljeg razumevanja restauracija i aktuelnih polemika.

Ova hibridna konferencija okupiće stručnjake za istoriju arhitekture i umetnosti, arhitekturu i konzervaciju spomenika iz nekoliko evropskih zemalja kao što su Nemačka, Belgija, Francuska, Estonija, Litvanija, Švedska, Češka, Mađarska, Bosna i Hercegovina i Ukrajina. Okupljanjem govornika iz različitih zemalja u akademskom okruženju, razgovaraće se o sličnostima i razlikama u pristupu rekonstrukciji istorijskih verskih objekata u Evropi i razvoju od 1918. do danas.

3.2. Arhitektura budućnosti

Arhitektura budućnosti je oblast koja se transformiše kako bi odgovorila na brojne izazove i promene u društvu. Smer u kojem bi se mogla razvijati je dosta predvidiv što se tiče uopštenih karakteristika, koje će svaki projekat morati da sadrži. Sveukupno, arhitektura budućnosti će biti održiva, tehnološki napredna, prilagodljiva i usmerena na poboljšanje kvaliteta života ljudi, dok istovremeno odgovara na globalne izazove poput klimatskih promena i urbanizacije. Kada će i u kojoj meri sve ovo stići do naše zemlje i krenuti da se primenjuje? Verovatno ne uskoro, kao što kaskamo u tehnološkom razvoju od većine velikih zemalja, ali barem možemo da pratimo njihov rad i razvoj i da odlučimo na koji način da to primenimo kod nas.

Kako se klimatske promene u svetu i ekstremni vremenski događaji ubrzavaju, predstavljaju nove izazove za arhitekta, ono što se dešava danas će uticati na ono što treba da se uradi i kako se moramo prilagoditi ovim promenama. Kako se klimatska otpornost uključuje u dizajn zgrade i šta je potrebno da se zatvori jaz u prilagođavanju klimi? Današnje zgrade moraju učiniti više nego jednostavno ostati uspravne tokom životnog veka od 20 ili više godina, moraju biti u stanju da izdrže najgore od nepredvidivih vremenskih prilika. Dobar

održivi dizajn promoviše otpornost, stvarajući bolju sinergiju životne sredine koja ispunjava dve potrebe jednim delom.

3.3. Dvorac nekada i sada

Dogodile su se značajne promene u funkciji i upotrebi dvoraca tokom vremena. Šta je dvorac predstavljao nekada a šta bi mogao da predstavlja danas? Iz istraživanja je proistekao zaključak šta bi bio dvorac budućnosti i šta bi bila njegova funkcija. Paralela između dvorca nekada i sada.

Dvorac nekada: Rezidencija imućnih porodica, simbol moći i autoriteta, administracija i uprava, skladištenje i logistika, smeštajni kapaciteti za zaposlene i sluge, centar zbivanja/zabave, centar znanja/biblioteke.

Dvorac danas: Dostupno širim masama, simbol društva u celini, co-working, raznovrsnost trgovinskih sadržaja, privremeni sadržaj, centar zbivanja / muzički događaji, centar znanja / kulturni sadržaj

4. PROJEKAT

Nakon teorijskog dela istraživanja, fokus se prebacuje na dvorac Dunderski u Čelarevu. Istraživanjem konteksta i sadržaja, kao i načina da se sačuva istorija ovog objekta, izrađuje se idejni projekat "Dvorca budućnosti". U današnjem svetu, nasleđe i inovacija često stoje naspram jedno drugog. U duhu očuvanja istorijskog bogatstva i promocije savremenih potreba, stvorena je ideja "Dvorca Budućnosti". Ovaj projekt podrazumeva izgradnju novog dvorca pored postojećeg starog dvorca, čime se ističu razlike i sličnosti između prošlosti i budućnosti. Stari dvorac predstavlja vredan deo kulturnog nasleđa i ostaće nepromenjen, čuvajući svoj autentični sadržaj. Nasuprot tome, "Dvorac Budućnosti" će biti simbol savremenog društva. Ova nova struktura će se prilagoditi potrebama 21. veka, nudeći prostor za inovaciju, obrazovanje, kulturu i umetnost. Ovaj projekat treba da privuče pažnju na značaj očuvanja prošlosti, istovremeno dajući glas budućnosti.

Izabrana lokacija za ovaj projekat je kompleks dvorca Dunderski u Čelarevu, u neposrednoj blizini Novog Sada. Dvorac Dunderski, smešten unutar prelepog kompleksa, predstavlja dragoceno kulturno i prirodno nasleđe Vojvodine. Kompleks obuhvata nekoliko ključnih elemenata: veliki dvorac, mali dvorac i objekte pratećih sadržaja. Ovaj projekat dodaje još jedan objekat na površini kompleksa. Novi objekat je pažljivo pozicioniran, paralelno sa velikim dvorcem unutar prostranog vrta.

4.1. Opis prostornog rešenja

Novi objekat, odnosno "dvorac budućnosti" se nalazi paralelno u odnosu na postojeći dvorc. Ovakva pozicija je izabrana iz više razloga. Prvi je mogućnost sagledavanja starog i novog objekta istovremeno, gde možemo uočiti razlike između prošlosti i sadašnjosti, kroz oblikovanje, materijale i funkciju. Drugi razlog je želja da se dva objekta na suptilan način povežu, što se ostvaruje kroz

povezanost ispod nivoa terena, odnosno ukopavanjem novog sadržaja. Novi objekat zadržava gabarite postojećeg dvorca, ali se prostorna organizacija razlikuje (slika 2). Zbog bolje iskorišćenosti prostora, se umesto četvorovodnog krova formira dvovodni krov. Takođe visoko prizemlje se spušta na nivo terena, da bi se dobila veća visina prostora, što je kasnije dovelo do dodatnog prostora ispod krovne konstrukcije, koji je doprineo formiranju još jednom od saržaja unutar objekta. Podrumska etaža se nalazi ispod celokupne površine objekta, koja je kao što je već rečeno, uz stvaranje novog prostora "pasarele", spojena sa postojećim dvorcem.

Slika 2. 3D prikaz Stari i novi dvorac

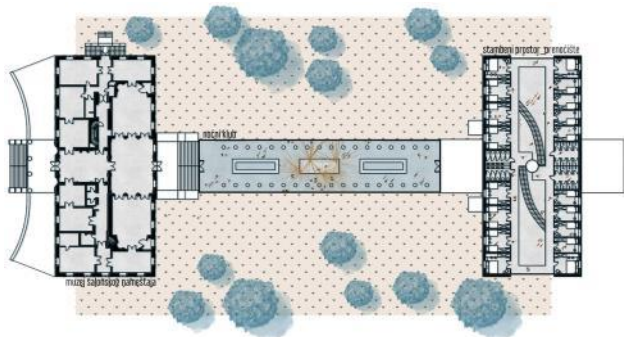
4.2. Oblikovanje i materijalizacija fasade

Iz funkcionalnog rešenja i sadržaja unutar objekat javila se potreba za različitim tretmanom fasade. Na obodu objekta, uz dužu fasadu, zbog sadržaja koji zahteva veći nivo privatnosti ili prostora za tehničke prostorije, fasada je potpuno zatvorena. Uz mogućnost da se delovi koji se nalaze na prvoj etaži, gde je formiran određeni tip stanovanja, po potrebi korisnika otvore ili zatvore. Materijal koji je odabran za fasadni omotač jeste metal, sa izraženim vertikalnim spojnicama. To doprinosi dinamičnosti same fasade, ali je i asocijacija na izražene stubove starog dvorca. Centralni deo objekta, koji je javnog karaktera i predviđen za socijalizaciju, je u potpunosti otvoren, odrađen u staklu sa horizontalnim i verikalnim podelama koje prate liniju krova. Samim tim se omogućava nesmetan pogled na vrt koji okružuje objekat. Ulazi u objekat se nalaze na dužim stranama fasade, i naglašeni su kroz dvokrilna vrata visine prizemlja. To je jedan od glavnih elemenata koji je preuzet sa postojećeg dvorca, gde su sva vrata značajno većih dimenzija od današnjih standarda.

4.3. Programska struktura

Prema programskoj strukturi, objekat se može podeliti u dve celine. Prva podela bi bila na privatni i javni prostor, dok bi duga bila na dnevnu i noćnu zonu. U centralnoj zoni objekta, gde se nalazi i zastakljeni deo fasade i krova, formira se sadržaj javnog karaktera. U centralnoj zoni ističe se monumentalno zavoito stepenište, koje predstavlja još jedan od simbola starog dvorca, koji je samo dobio novo oblikovanje. Ono se proteže od podruma do prve etaže, a u sredini se nalazi lift, kako bi svima bio omogućen pristup. U prizemlju se nalazi recepcija odmah naspram ulaza, prostor za odmor i druženje i manji izložbeni prostor. Na spratu se u toj zoni nalazi pasarela koja je formirana po obodu centralnog prostora i otvorena u sredini, što pruža pristup svim

jedinicama za stanovanje ali i sagledavanje dešavanja u prizemlju. U podrumu se nalazi co-working prostor sa velikom bibliotekom. Ovaj prostor mogu da koriste svi, ne samo ljudi koji borave u dvorcu. U produžetku podrumске etaže novog dvorca, nalazi se pasarela koja ga povezuje sa starim dvorcem. U tom delu nastaje klub/kafić (slika 3) koji takođe mogu da koriste svi, a poseduje i svoj nezavisni ulaz putem lifta ispred objekta.

Slika 3. Dvorac Bezeredi-Dundžerski_Osnova podrumске etaže

Najveći deo privatnog sadržaja nalazi se na prvom spratu, gde su smeštene stambene jedinice. Tu se nalaze tri tipa jedinica/soba, za jednu ili dve osobe. Svaka soba poseduje sopstvenu galeriju ispod krovne konstrukcije. Toaleti i tuševi su zajednički, i podeljeni su na muški i ženski. Na ovaj način je povećan broj smeštajnih kapaciteta objekta, ali i olakšano održavanje. U prizemlju se nalaze kuhinja i trpezarija kao delimično privatni sadržaj. Kuhinja je preko manjeg lifta spojena sa podrumom gde se nalazi skladište za svu potrebnu robu. Ovo jeste mesto koje je predviđeno za socijalizaciju, ali ne mora nužno da bude. Na dva kraja objekta nalaze se dve kuhinje (slika 4).

Slika 4. Dvorac Bezeredi-Dundžerski_Ambijent prizemne etaže

5. ZAKLJUČAK

Svesni smo da se iz dana u dan menjaju ljudske potrebe, što za nekim osnovnim životnim stvarima, tako i za kulturnim unapređenjem i zabavom. Te potrebe se izuzetno razlikuju od zemlje do zemlje, ali i od podnevlja do podnevlja. Istraživanje za ovaj projekat se baziralo samo na teritoriju Vojvodine, koja poseduje više od 60 dvoraca na svojoj teritoriji. Zbog izuzetno lošeg stanja u kome se sada nalazi, Dvorac Dundžerski u Čelarevu mi se činio kao idealno polazište za projekat.

Daljim istraživanjem istorije dvorca, kao jedna od njegovih glavnih karakteristika izdvojila se povezanost sa brojnim umetnicima, odnosno služio je kao jedan od centara okupljanja kulturne elite. Prilikom projektovanja vodilo se računa da se ta kulturna crta ne ispusti, odnosno da se formira sadržaj koji će čuvati istoriju i duh mesta. Naravno, nije moglo da ostane samo na tome, već je bilo potrebno dodati sadržaj koji će biti ekonomski isplativ, kako bi objekat kao takav mogao da pokrije svoje troškove i samim tim opstane što je duže moguće. "Povremeno stanovanje" kao takvo se činilo kao odličan dodatni sadržaj.

Danas se sve veći broj ljudi odlučuje za rad od kuće, što im omogućava da rade i putuju u isto vreme. Ovakav kompleks bi sa sigurnošću privukao brojne turiste. Ne zna se da li će ovo postati značajnija tema za razmatranje u budućnosti, ali bi se kao društvo trebali osvestiti i krenuti da gledamo oko sebe, a ne samo sebe. To će doprineti razvoju ne samo starih i značajnih objekata, već i turizmu države, što kasnije utiče na generalno stanje u državi.

6. LITERATURA

- [1] Rypkema D. i Mikić H. - *Kulturno nasleđe i kreativne industrije*, Fondacija Grupa za kreativnu ekonomiju, Strahinjica Bana 73, Beograd, Srbija
- [2] Todorović M. i Grupa za teoriju umetnosti i medija, Interdisciplinarne studije Univerziteta umetnosti u Beogradu, *Arhitektura kao novi medij*, Beograd, 15. januar 2012.
- [3] <https://www.dvorcಿಸrbije.rs/dvorac-bezeredi-dundžerski-celarevo/> (pristupljeno septembra 2022.)
- [4] Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture, Dvorac u Čelarevu, Istorijsko-ArHITEKTONSKI prikaz, Novi Sad, 1985. godina
- [5] Petrović B, Rašković I, Stojanović D, Stamenović P, Dukanac D, *Budućnostu stanovanja_ aspekti održivosti budućeg stanovanja u Srbiji Univerzitet u Beogradu - Arhitektonski fakultet*, Beograd 2017.

Kratka biografija:

Milica Milošević rođena je u Jagodini 2000. godine. Diplomirala je 2022. godine na Departmanu za arhitekturu i urbanizam, na Fakultetu tehničkih nauka. Master rad na Fakultetu tehničkih nauka iz oblasti Arhitekture – *Revitalizacija dvorca Bezeredi-Dundžerski u Čelarevu u dvorac 21. veka* odbranila je 2023.god. kontakt: milica.milosevic12348@gmail.com